

irodalminak tartott **csomó** szóval. Itt nem **bog, bög, (görcs) göcs, csög**, hanem **csomó** van a kötélen, a fonalon. Ezt a szót találjuk ebben a kifejezésben is: **gordiuszi csomó**.

Az irodalmi nyelv szerint **csomó** a neve minden laza anyagban, élő szervezet szöveteiben megkeményedett résznek: **csomó** van a fában és **csomó** lehet a rántásban, és **csomók** lehetnek az embernek a nyakán... A **csomó** jelentésköre a továbbiakban erősen kibővült. A kérdésnek sok ága-boga van, most talán ne fejtegetsük.

Nem kell azonban lebecsülnünk a nyelvtörténet vonatkozásában a **göb** és **gob** alakpárt sem, gondoljunk csak arra, hogy egy nazális járulékhang gyakori betoldásával keletkezett a **gömb** és a **gomb**, a **gömböc** és a **gombóc** szavunk; mindegyikük elég nagy "csomó".

Murádin László

Otthonról - haza

Wertán Zsolt: Emlékek a 2000. évi körutazásról 2. rész

Kerestelek (Cristelec), Feneketlen tó. Nemrég még fürödtek benne, mára a vízi növényzet benőtte.

Szilágysomlyó (Simleu Silvaniei). Átmegyünk a Krasznán, előnyös fekvésű település: dombkoszorú öleli. Hasonlatos a Cenk és a dombvonulatok által dédelgetett Brassóéhoz, csak kisebbek a méretek. A Báthoriak a XIV. században jelentek meg Somlyón.. Báthori Istvánt máig nagyon szeretik a lengyelek. Lengyel mondás: "vagy meg sem született volna, de ha már megszületett, nem kellett volna meghaljon". Krakkói síremlékén (a Wawel híres Zsigmond-templomában, amely a lengyel királyok koronázó- és temetkezőhelye) állandóan friss virág díszel.

Dr. Mártonffy István vezet fel lépcsőkön és szerpentes emelkedőn a dombocskán álló szilágysomlyói katolikus templomhoz. A lengyel király apja, Báthori István vajda alapította. 1532-ben épült. Az 1600-as törökdúláskor a hajó leégett, de a gótikus szentély megmaradt.

Medve Sándor építómester 1666-ban a hajót barokk stílusban építi újra. Barokk főoltárán - a Varjú család adománya - Szt. Péter és Szt. Pál álló szobra. Szt. István és Szt. László szobrát oldalra helyezték. A főoltár alatt üresen tátongó kriptát fedezték fel. Kőből faragott reneszánsz oldalajtó. Az oltármutatón lengyel szöveg. Megvan még a XVI. századi eredeti nagyharang, repedt állapotban. A szentély gótikus boltozatán a hevederek szép hálómintát nyújtanak.

A templomdombon az emlékmű felállítását a hatóság még nem engedélyezte, pedig lényegében saját telek. Egyelőre még a templomban van elhelyezve, esetleg később majd sikerül felállítani. Itt minden szeptember utolsó vasárnapját érintően megrendezik a "Báthori napok"-at, s ez egyben a szilágysomlyói magyarságnak is ünnepe. A tágabb környéken, mondhatni egész Észak-Erdélyben is ez az egyetlen templom, amely katolikus kézen maradt a reformáció elterjedésekor. A kolozsvári Szt. Mihály templom például akkoriban unitárius lett, a freskókat bemeszelték. Később Mártonffy István püspök úr visszaszerezte. A restaurálásakor, amikor a falfestést leszedték, kikapart szemű szentek képeire bukkantak.

Dr. Mártonffy István említi, hogy 1739-ben egyik öse, Mártonffy Kristóf érdemeiért Mária Teréziától nemességet kapott, de nagy összeget is kellett fizetnie (később láttuk nemesi levelét is, Christophoro Mártonffy...). Szamosújvárott született a szépapja, míg dédapja és nagyapja már itt, Szilágysomlyón. Nagyapja, *Dr. Mártonffy Lajos* geológus, egyetemi végzése után a Szamosújvár-i Örmény Katolikus Gimnáziumban lett tanár. "Nos hát, fiatalon elkerült Szamosújvárra, ahol meglátni és megszeretni egy kicsi fekete örmény leánykát, Merza Gabriellát, hát az egy percbe tellett - és ott nősült meg. Négy gyerek lett és nagyapám sajnos 1910-ben vakbélperforációban meghalt. Akkor a család beköltözött Kolozsvárra a Merza nagyanyám rokonságához. Merza Gyula pápai lovag lett, Merza Lajos szintén potentát

volt Kolozsváron és amikor apám befejezte az egyetemet, akkor visszajött Szilágysomlyóra, az ősi fészekbe. Elhelyezkedett az első unokatestvérénel és ott is szintén egy percre tellett, míg az első unokatestvére lányába beleszeretett és elvette és úgy kerültem aztán én is erre a vidékre..." - meséli Mártonffy István.

A templom oldalán kétnyelvű márványtábla; "*In memoriam Báthory István 1533-1586 Erdély fejedelme, Lengyelország királya – Principele Transilvaniei, Regele Poloniei - Báthory Alapítvány 1993*" Megkoszorúztuk az emléktáblát, Himnusz, Szózat. A koszorúkat mindig beviszik a missziós kereszthez, nehogy eltűnjenek. Lementünk a Mártonffy házhoz: a volt Rákóczi u. 16-ba. Falán márványtábla: "*Itt élt Dr. Mártonffy István 1895-1966 - Mindenki orvosa*" Jelen utcanév: Str. Simion Barnutiu.

A túloldalon áll, kissé odébb, a névadó szobra: "Simion Barnutiu 1808-1864 a 48-as szabadságharc hőse" - minden csak nézőpont kérdése, nem igaz?

Fatornácós ház, virágoskerttel, benne Mártonffy emlékszoba. Zsúfolva van eredeti bútorzattal és édesapja személyes könyveivel, tárgyaival, ifjúkori festményeivel. Kórházigazgató 1940-től. Sajnos az orvosi eszközöknek csak a töredéke maradt meg, mivel magánrendelőjét 1952-ben államosították, így a kórházban gyógyított tovább, míg 1966-ban Teremtőjéhez költözött. A szilágysomlyói vár, inkább várkastély, nem volt nagy erősség. Sarkain négy bástyájából mára kettő maradt. A bástya kapuívének zárókövére kettős címert faragtak: a sárkányfogas Báthori címert a Bebek címerrel együtt. Fölöttük, körbefoglalt évszám: 1597. A kőkaput egy súlyos teherrel megrakott teherautó óvatlan vezetője jól megrongálta, ezért aládúcolták. Az épületnek sok tágas pincéje volt, számszerint 19, amelyek Báthory Zsófia kézfogójánál igencsak hasznosnak bizonyultak, a sok finom étket innen hordták fel a vendégseregnek. A lepusztult részen I. Világháborús emlékmű áll. A háború végén ez még magyar város volt. Márványba vésték a nyolcvanegynéhány szilágysomlyói hősi halott nevét, köztük románokat is. Argyilánnal kezdődött a névsor, voltak magyar zsidók is. Kevés eredményt hozott a hosszas kutatómunka a hősök kilétét illetően.

Visszaindulunk Kolozsvár irányába. Báthori Kolozsvárott iskolát alapított, amikor már lengyel király is volt. 1578-ban például a vilniuszi jezsuita kollégiumot alakította át és emelte egyetemi rangra. Ezt később róla nevezték el. Lengyelországban több iskola és egyetem viseli nevét. A legnagyobb lengyel óceánjáró úgyszintén. Manapság pedig, az önálló litván köztársaságban a lengyel kisebbség hosszú ideig küzdött, hogy Báthori István maradjon az egyetem névadója, így végül az átkeresztelést sikerült megakadályozni. Fura tagja a híres családnak Báthori Erzsébet, a csejtei grófné, róla elmondhatjuk, hogy ő volt az igazi Drakula. A kegyetlenkedések vádja alól végtére is felmentették, mégis várfogságra ítélték, elmebeteg ott halt meg.

A Meszes hegy szerpentinjein felfelé küszködik a busz. Több helyen útépités. Lefelé a szélesebb, olaszok által újjáépített, jó úton kanyargunk.

Alsóegregy (Romanasi). A kanyarban piciny, boronafalú, zindelyezett orthodox fakápolna. Elhagyjuk Szilágys megyét.

Dávid Gyula (Kolozsvár) és *Veress Zoltán* erdélyi író (Stockholm) szerkesztésében az Erdély Kövei könyvsorozat évente egy kötetel kedveskedik az olvasóközönségnek. A 10. kötete frissen jelent meg: "HATÁRTALAN HAZÁBAN" címmel. Ezredfordulós töprengések: riportkönyv 15 közéleti személyiség gondolataival. Két tagtársunk, Bányai Károlyné és Károly is részt vesz a munkában és a terjesztésben. Lelkiismerettel ajánljuk mindenkinek az Erdélyi Könyv Egylet - EKE köteteit.

A Millenniumi fenyves erdőcske látszik felettünk a dombon, ahogy elkezdjük **3-ik barangoló napunkat**. 1896-ban minden itteni falu telepített ezeralahány luc-csemetéből álló fenyvest. **Szászfenesnél** 1660-ban II. Rákóczi György vesztes csatát vívott a szultán seregével. Erdélyt 1687-ben szállták meg a császári csapatok, majd a Leopoldi Diplomával 1690-ben Lipót császár megszüntette a fejedelemséget. **Kolozsmonostort** I. Béla alapította 1061-63-ban.

Kővári László írta 1866-ban: "E hatalmas apátság úgy látszik a fejérvári püspökségnek nem vala ínyére, mivelhogy a pápa kitűnő kiváltságokkal látta el. Honnan Adorján püspök dandárját felüté (1181-1202), az apáturat fogságra hurcolá... a monostort szintén megrohanta, a pápától nyert kiváltságait tűzbe, a királytól nyerteket vízbe hányatá." A kolozsmonostori templomot a görögkatolikusok kapták. Most, néhány éve megmaradt és "templommá idomított" szentélyét a katolikusok visszaszerezték, rendbehozták, amiért "Európa Nostra" díjat kaptak. A Feleki tetőn, ahol a híres, nagy, fehér gömbkövek találhatóak, volt az 1942-es határ.

A Mezőségen járunk, többszáz négyzetkilométeres területen van itt sófelhalmozódás. Igen sokáig el tudná a világot látni... Szindi kőfejtő: mészkövet nyernek. Balra a Mezőség dimbesdombos vidéke. Szemben Torda városa. A Tordai Hasadék feletti plató, a Dobogó, sok víznyelővel.

Torda (Turda). Már a rómaiak bányászták a sót, Egy cohors vigyázta az értékes lelőhelyet. (Egy légió tíz cohorsból állt, egy cohors átlagban 350-400 katonát jelentett - *a szerk.*)

Sok művészi emlék, kőbe vésett írástörök, tárgy maradt hátra. A tatárok 1242-ben elpusztítják. Újra-telepítés, kedvezmények. A tordai gótikus templomban tartott országgyűlésen mondták ki a világon először a vallásszabadságot. *Dávid Ferenc*: "A hit Isten ajándéka, tehát ne szóljon abba bele senki, mindenki szabadon gyakorolhassa a magáét."

A rómaiak által művelt bányaterületek régen beomlottak, helyükön víztükör.

A tordai sóbányákban a munkát 1932-ben beszüntették, mert féltő volt, hogy városrészek beszakadhatnak. A só 15 millió éve keletkezett, feketének látszik. Oldhatatlan anyagokat, homokot, iszapot hordott be az eső, a patakok vize. A bánya látogatható, légúti betegek kezelését végzik benne. Sóvirág lerakódások. Az óriási méretű, harangbúra alakú Mária Terézia akna tetején lévő "erkély"-ről élvezzük a visszhangot: énekelünk, kurjongatunk. A "géphely"-en kereszt alakú járomgerendázattal hajtották a bányalovak körbe a csörlődobot, amellyel a kitermelt 25-40 kg súlyú kősó tömböket felhúzták. A lépcsős fejtésfronton 25-30 cm mély árkocsokat csákányoztak és ebbe ékeket feszítettek. A műszak előtt a "gyülekező helyen" várták össze egymást. Kiosztottak nekik 1-1 font faggyút és mécseset. Leszállás előtt a kápolnában Szt. Borbála védelméért fohászkodtak. A Mária Terézia akna 80 méter mély, aljánál 70 m széles. E hatalmas üreg 120 év alatt mélyült ekkorára. Időközben a Rudolf aknában is megkezdődött a termelés: valamivel alacsonyabb, de jóval terjedelmesebb, kissé hosszúkás, koporsófedél alakú. Ebben már nem csupán kézi szerszámokkal folyt a termelés, hanem például réselő gépekkel is. Váltásonként 100-120 sóvágó dolgozott, igen gyenge fénynél. Sós vízszivárgás-képződmények: sóvirág, sócseppkő, makaróni, szalma. Egy-két év alatt keletkeznek, de rövid életűek, saját picisúlyuk le-leszakítja őket.

Többször átfutunk a Maros fölött.

A Mezőség: 19 ezer négyzetkilométer, a síkságot részben az Aranyos, részben a Szamos alakította. A Kisküküllő völgye borvidék.

A szászlakta vidék itt kezdődik (noha majdnem mindnyájan elmenekültek már).

Balázsfalvánál (Blaj) a görögkatolikusok kaptak területet.

Dicsőszentmárton (Tirnaveni, Martinskirch) a Monarchia idején Alsóküküllő vármegye központja volt. Árva Bethlen Kata a közelben, **Bonyhán** (Bahnea) született. **Balázstelke** (Blajel), felfelé iparkodunk a kanyargós úton, majd le **Medgyes** (Medias, Mediasch) városába. (Medgyes volt az erdélyi szőlőművelés egyik központja, 1146-ban alapították, 1495-ben már városi joga volt. Itt jelentek meg a lengyel követek 1576-ban, hogy Báthori Istvánnal közöljék a királyválasztás eredményét és meghívják a lengyel trónra. A szabadságharc alatt Bem 1849 március 10-én szabadította fel - *a szerk. megjegyzései*).

A Nagyküküllő völgyében Medgyes, Beszterce, Brassó, Nagyszeben, Szászsebes és Szászrégen, ahova annak idején Németalföldről és Németországból toboroztak betelepülőket. A gyönyörű fiatornyos templomtorony megdőlt. Az ívben futó középkori téglavárfalat

eltakarják a hozzá ragasztott sorházak. Ahogy a busszal körbemegyünk, kedves látványt nyújt. Négy kaputornya volt és hármás védőfal övezte.

(folytatjuk)

Helyesbítés

Júniusi számunkba *Wertán Zsolt* erdélyi úti beszámolójába hiba került: egyrészt **Jegenye** helység nevét tévesen Legenyének írtuk. Elnézést kérünk a szerzőtől és olvasóinktól, valamint, természetesen Jegenye lakosaitól. A másik hiba egy költő nevének és a verscímnek hibás idézése volt. Valójában *Szilágyi István Kő hull apadó kútba...* című művéről volt szó - a tévedésért ugyancsak elnézést kérünk minden érintettől.

Tóth Rózsa kiállításának megnyitója **– gyermekrajz kiállítás -** **Dr. Benedek Katalin művészettörténész beszéde**

2001. június 12-én 17 órakor nyílt meg *dr. Tóth Rózsa* grafikus, magyarörmény művész önálló tárlata a Budapest I. kerület Fő utca 28. szám alatti kiállító teremben, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület rendezésében. A mintegy 64 alkotásból álló tárlat igen széles spektrumban mutatta be a sokoldalú művész munkásságát, grafikáktól, fafaragásoktól kezdve a linómetszeteken keresztül a pasztell- és olajfestményekig.

Érdekességként megemlíthetjük, hogy minden kép a művész saját, egyedi faragású kereteiben került a kiállító terem falaira. A kiállítás bevezetőjét *dr. Issekutz Sarolta* tartotta, a szakmai megnyitót *dr. Benedek Katalin* művészettörténész feladata volt (lásd beszámolónk további részében).

Ezután a bemutatkozó beszélgetésben megismerhette közösségünk az igen szerény, meleg tekintetű, pozitív kisugárzású művészt.

Az estet *Várady Mária* Reményik- és Kányádi-versekkel, *Szilvay Ingrid* erdélyi örmény és székely dalokkal színesítette, s tette igazán hangulatossá, bensőségessé.

A kiállítás megnyitásával egy időben hirdették ki a gyermekrajz verseny eredményét. Az oldalteremben kiállításra kerültek a díjnyertes alkotások. A zsűri úgy döntött, hogy több kategóriában hirdetett győzteseket.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület által a magyarörmény közösség aprajafiatalsága részére meghirdetett "*Mit jelent számomra Szent István és országa, a keresztény magyar államiság 1000 esztendeje*" című rajzpályázat díjazottjai:

"8 évesek" kategória: *Kopeczky Flórián*, Erdőkertes

"9 évesek" kategória: *Incze Nóra*, Sepsiszentgyörgy

"10 évesek" kategória: *Kopeczky Krisztián*, Erdőkertes

"11 évesek" kategória: *Tóth Eszter Mária*, Szeged

"12 évesek" kategória: *Incze Réka*, Sepsiszentgyörgy

"13 évesek" kategória: *Szilvay Kristóf*, Szentendre

"14 évesek" kategória: *Fancsali Gergő*, Budaörs

"18 évesek" kategória: *Szentpétery Annamária*, Csíkszereda.

Az okleveleket és könyvjutalmakat átadtuk, illetve eljuttattuk a nyerteseknek, akiknek ezúton is gratulálunk.